

Sametingsrådet redegjørelse om arealvern i Sápmi

Innhold

Sametingsrådet redegjørelse om vern av natur i det tradisjonelle samiske området	1
1. Innledning	2
2. Behovet for ivaretagelse av naturens mangfold fra samisk ståsted	3
3. Samisk bruk som har formet de vernede områdene.....	5
4. Arealvern som verktøy for bevaring av naturens mangfold i Sápmi	9
5. Lokal forvaltningsordning av verneområdene	11
6. Formidling om verneområder	14
7. Samiske kulturminner i verneområder	14
8. Sametingets videre arbeid med verneområder i Sápmi	15

1. Innledning

Hovedmålsetting for Sametingsrådets redegjørelse om vern av natur i det tradisjonelle samiske området er å redegjøre for eksisterende politikk i spørsmål om arealvern i samiske områder samt utpeke behovet for videre arbeid, som Sametingsrådet ser er nødvendig å prioritere i fremtiden.

Nu guhká go mis leat eatnamat - Sametingsmelding om areal og miljø ble vedtatt i Sametingets plenum i 2016. I meldingen ble det pekt på mål og strategier for Sametingets arbeid, blant annet for vernepolitikken. Meldingen har ligget til grunn for Sametingsrådets virke også i denne valgperioden. Sametingsrådet registrer at problemstillingene mellom vern og samisk bruk har i den siste tiden tilspisset seg. I tillegg er det på gang internasjonalt arbeid om fremtidig ivaretagelse av naturens mangfold som vil kunne påvirke samiske interesser. Sametingsrådet ønsker derfor at Sametingets plenum skal ha mulighet til å drøfte overordnede problemstillinger i politikfeltet.

Konvensjonen om biologisk mangfold pålegger medlemsstater til å verne om naturmangfoldet innenfor landets grenser. I konvensjonens arbeidsprogram for årene 2011-2020 var det satt et mål om at 17 % av landareal og 10 % av sjøareal skal være vernet. Staten Norge har oppfylt denne forpliktelsen ved at 17,5 % av fastlands-Norge er vernet under ulike vernekategorier og 3,1 % av havarealer i territorialfarvannet er vernet. Mye av vernet natur ligger i det tradisjonelle samiske bosettingsområdet. Vernetiltak kan medføre både ulemper og fordeler for samisk kultur- og næringsutøvelse.

Denne redegjørelsen avgrenses til å omhandle områdevern i det tradisjonelle samiske området. Områdevern i tråd med Naturmangfoldloven §§ 33-39 skjer gjennom naturreservater, biotopvernområder, landskapsvernområder eller nasjonalparker. Ulike vernekategorier har ulike nivå for restriksjoner for menneskelig aktivitet, der naturreservater er de strengeste regulerte. Verneområder forvaltes også litt ulikt – av kommunen, statsforvalteren eller av interkommunale eller partssammensatte verneområdestyrene. Redegjørelsen løfter frem problemstillinger, som er knyttet til etablering og forvaltning av verneområder, ut fra samiske lokalsamfunn og de samiske rettighetshavernes ståsted.

Sametingsrådet ønsket å legge til rette for bred medvirkning gjennom møter med samiske representanter i verneområdestyrene i ulike deler av det tradisjonelle samiske området. Den pågående COVID-19 pandemien gjorde at medvirkning måtte skje til dels gjennom digitale plattformer. Følgende møter ble gjennomført:

9.-10.9.2020 Seiland nasjonalpark; nasjonalparkstyre, reinbeitedistrikter og lokalsamfunn

29.-30.9.2020 Trollheimen; verneområdestyre, reinbeitedistrikt

8.2.2021 Lyngsalpan landskapsvernområde; verneområdestyre, reinbeitedistrikter, bondelag

5.3.2021 Børgefjell nasjonalpark; nasjonalparkstyre, reinbeitedistrikter

18.3.2021 Rohkunborri nasjonalpark; nasjonalparkstyre, reinbeitedistrikt

I tillegg ble arbeidet presentert på digital samling for Sametingets oppnevnte representanter i verneområdestyrene, 17.2.2021.

2. Behovet for ivaretagelse av naturens mangfold fra samisk ståsted

Naturmangfoldet på jordkloden er under stadig større press

FNs vitenskapspanel IPBES kom med sin omfattende rapport Global Assessment om miljøets tilstand på jorden i 2019. Rapporten er nedslående med beskrivelser av hvordan naturmangfoldet og økosystemtjenester forvitrer og forsvinner i et alarmerende tempo. Rapporten peker på at det står bedre til for naturmangfoldet i områder som er brukt og forvaltet av urfolk. Rapporten understreker også at urfolks tradisjonelle kunnskaper om naturen er et viktig bidrag for bevaring av naturmangfoldet fremover.

Rask befolkningsvekst sammen med endring i produksjonsmønster og konsum har medført tap av naturmangfold som ikke er bærekraftig. Globalt er endringer i arealbruk den påvirkningsfaktoren som har gitt størst negativ konsekvens på natur og naturmangfold i økosystemer på land og i ferskvann. Omkring 90 % av tapt naturmangfold er knyttet til utvinning og prosessering av naturressurser.

De store, globale drivere for tapet av naturmangfold danner også et bakteppe når vi diskuterer ivaretagelse av naturmangfold i Sápmi. For Norge sin del er 90 % av truede arter påvirket av arealbruksendringer. Arealbruksendringenes påvirkning på truet natur er delt, omkring halvt om halvt mellom jord- og skogbruk og andre arealbruksendringer, slik som boligbygging, veibygging, energianlegg og gruvedrift. Disse store drivere, som medfører tap av naturmangfold, stammer hovedsakelig ikke fra det samiske samfunnet. Dermed blir det feil dersom forsøkene på å redde resterende naturmangfold ensidig er basert på mer arealvern i det tradisjonelle samiske området.

Det er etter Sametingsrådets syn behov for gjennomgripende endringer i storsamfunnets verdier, tankesett og forhold til naturen dersom man skal lykkes med å hindre den globale krisen som tap av naturmangfoldet utgjør. Det er hele menneskehetens ansvar å sikre at naturmangfoldet ivaretas på lang sikt. En løsning kan være å sikre at grunnleggende samiske verdier om bærekraftig bruk tas inn i styringsdokumenter og regler som utformes for å ivareta de kommende generasjoners behov og for å sikre naturens bæreevne og naturmangfoldet.

Behov for oppfølging

Sametinget skal være aktiv i samfunnsdebatten og bringe frem det samiske synet på naturen og forvaltningen av den. Ett mål er å få norske myndigheter til å sikre at naturpanelets konklusjoner om at urfolks aktive bruk, verdier og urfolks aktive og reelle deltakelse i forvaltning, sikrer at naturmangfold imøtekommes i praksis i utforming av fremtidig vernepolitikk.

Ny arbeidsplan for konvensjon om biologisk mangfold

Gjennom FN's konvensjon om biologisk mangfold (CBD) har statene forpliktet seg til ivaretagelse av naturens mangfold. Det arbeides for tiden med ett nytt arbeidsprogram for konvensjonen om biologisk mangfold. Arbeidsprogrammet skal erstatte tidligere *Aihci 2011-2020* -målene og skal styre konvensjonens arbeid for bevaring av naturmangfoldet i kommende tiårsperiode.

Arbeidsprogrammet skal vedtas i partsmøtet for konvensjonen høsten 2021. Vedtatt arbeidsplan vil påvirke samer direkte gjennom nasjonal implementering i Norge. Dette vil for eksempel kunne skje gjennom en ny stortingsmelding om naturmangfold og eventuelle påfølgende nasjonale tiltak.

Sametingsrådet mener det er positivt at det på internasjonalt nivå jobbes for å styrke arbeidet med bevaring av naturmangfoldet. Sametingsrådet registrerer samtidig at noen av forslagene i det nye arbeidsprogrammet kan gi utfordringer for urfolkssamfunn, dersom det ikke tas nødvendige forbehold. Et slikt forbehold bør være at videre arbeid med naturmangfold knyttes tett opp mot

anerkjennelse av urfolks rettigheter til land og vann, urfolks bidrag til bevaring av naturmangfoldet, slik som dokumentert av IPBES-rapport, samt en større vektlegging av urfolks tradisjonelle kunnskap i beslutninger om bruk og vern av naturen.

Nytt arbeidsprogram fra CBD har fire langsiktige målsettinger mot 2050. Målsetningene gjenspeiler konvensjonens overordnede mål om bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfoldet samt rettferdig deling av fordelene av naturmangfoldet. De overordnede målsettingene er videre delt inn i 20 mer konkrete mål som statene skal oppnå innen 2030.

En viktig målformulering i forslaget til ny arbeidsplan er at 30 % av jordens overflate skal vernes gjennom effektive former for arealvern. Dette målet kan være utfordrende ut fra urfolksperspektiv dersom ikke urfolks rettigheter til land og ressurser anerkjennes og dersom det ses bort fra urfolks egne bærekraftige praksiser for naturforvaltning.

Mål om bærekraftig bruk og vern av fornybare ressurser, særlig med tanke på viltlevende, jaktbare arter, er viktig for urfolk. Sikring av urfolks tradisjonelle bærekraftige praksiser ved utnyttelse av naturens ressurser bør også bli ivaretatt i arbeidsprogrammet. Arbeidsprogrammet må få til en balanse mellom hvordan takle ulovlig plyndring av naturressurser fra urfolksområder og behovet for at naturens ressurser forvaltes slik at de dekker menneskenes behov. Disse hensynene bør sees i sammenheng slik at urfolks tradisjonelle høstingsmåter sikres på en kulturelt bærekraftig måte.

Behov for oppfølging

Sametinget må følge opp arbeidet med en ny arbeidsplan for konvensjon for biologisk mangfold. Sametingsrådet mener at økning i vernet areal ikke kan finne sted uten at urfolks rettigheter til land og vann anerkjennes. I tillegg skal urfolks egne bærekraftige praksiser for naturforvaltnings aksepteres og danne grunnlag for forvaltning likeverdig med storsamfunnets forvaltningspraksiser.

Naturmangfoldloven, folkeretten og samisk kulturutøvelse

Samenes rett til kulturutøvelse er nedfelt i folkeretten, internasjonale konvensjoner og erklæringer, som ILO 169, FNs erklæring om urfolksrettigheter (UNDRIP) og FNs konvensjon om sosiale og politiske rettigheter artikkel 27 (SP 27). Folkerettslig beskyttelse for muligheten til å utøve og videreføre vårt språk, kultur, tradisjonelle næringer og levemåter skal også ligge til grunn når statene planlegger og iverksetter tiltak for å bevare naturens mangfold.

Konvensjon om biologisk mangfold anerkjenner urfolks tradisjonelle kunnskaper, som bidrar til bevaring av naturmangfoldet (artikkel 8 (j)), samt urfolks rett til videreføring av bærekraftige naturbruksmåter (artikkel 10 (c)). Naturmangfoldloven skal implementere disse prinsippene nasjonalt i Norge. Sametinget ga i plenumssak 44/08, om naturmangfoldloven, tilslutning til naturmangfoldloven som helhet, men da under klare forutsetninger om at loven ikke kommer i strid med folkerettslige forpliktelser knyttet til naturens mangfold og til urfolk og minoriteter.

Miljøverndepartementet viste under konsultasjoner til at «*naturmangfoldloven er utformet slik at den ikke kommer i strid med folkerettslige forpliktelser. Dette gjelder både i forhold til forpliktelser knyttet til naturens mangfold og i forhold til urfolk og minoriteter.*»

Formålsparagrafen i naturmangfoldloven slår fast at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur. Naturmangfoldloven slår også fast at vedtak i medhold av loven skal legge

tilbørlig vekt på naturgrunnlaget for samisk kultur. Sametinget erfarer man at miljøforvaltningens praktisering i forhold til naturgrunnlaget for samisk kultur legger til grunn en forståelse som er veldig abstrakt og fjern fra praktisk utøvelse av samisk kultur, hvor man ikke forholder seg til samisk kulturutøvelse som en faktisk størrelse som man må ta hensyn til i forvaltningen. Vern av naturen alene sikrer ikke samisk kultur for fremtiden, dersom det ikke gis mulighet for en aktiv samisk kulturutøvelse gjennom videreføring av tradisjonelle aktiviteter og høstingspraksiser. Naturmangfoldlovens bestemmelser må ses i sammenheng med de internasjonale forpliktelsene, som følger spesielt av ILO 169 og SP 27, men også CBD artikkel (8j) og 10 (c), slik Sametingets tilslutning til naturmangfoldloven forutsetter.

Behov for oppfølging

Sametingsrådet ser behov for å sette søkelyset på praktisering av miljøforvaltning og utøvelse av nasjonalt regelverk i forhold til mulighetene for samisk kulturutøvelse i tråd med folkerettens beskyttelse. Det er sentralt å sikre at det samiske folk har muligheter til å styrke vår kulturutøvelse og staten har folkerettslige forpliktelser for å legge til rette for dette.

Fra Sametingsrådets side ser man også at det er nødvendig med prosesser om hvordan man bruker begrepet bærekraft i forhold til samiske tradisjonsaktiviteter. Samisk tradisjonskunnskap trekkes ikke tilstrekkelig inn i diskusjonene om bærekraft. Derfor oppnår ikke samisk tradisjonskunnskap innpass når det gjøres vurderinger av hva som vurderes å være bærekraftig til enhver tid. Sametingsrådet mener at samiske tradisjonsbrukere må ha reell mulighet til å delta i å definere bærekraftbegrepet i forhold til miljøforvaltningen i vernede områder.

Det må derfor legges til rette for en medvirkningsprosess for å inkludere disse perspektivene i arbeidet med å definere bærekraftsbegrepet, både i vernede områder og i miljøforvaltningen forøvrig i samiske områder.

3. Samisk bruk som har formet de vernede områdene

Samisk bruk som former verneverdig natur

Samisk bruk av naturen er variert og tilpasset til omgivelsene som samene tradisjonelt har bosatt seg i. Samisk tradisjonsbruk og kulturutfoldelse omfatter et mangfold av levemåter som reindrift, andre beitenæringer, jordbruk, jakt, fiske, uttak av emner til duodji, sanking og høsting, både til næring og eget bruk. Denne bruken har basert seg på en verditankegang om at man aldri tar mer enn det man må og hensynet til naturens egne grenser. Denne bruken og tradisjonelle forvaltningen har også vært det som har gjort at de ulike områdene har verdifull natur igjen, intakte økosystemer og status som vernede områder.

Samisk tradisjonell kunnskap er bygget over mange generasjoner med systematiske observasjoner og erfaringer om naturens prosesser, dyr, planter, værphenomen og samspillet mellom disse. Kunnskapen er blitt overført fra generasjon til generasjon gjennom praksiser knyttet til tradisjonelle aktiviteter og denne kunnskapen har sørget for overlevelse. Kunnskapen er under stadig utvikling og nye generasjoner tilføyer sine observasjoner og erfaringer til kunnskapsbasen de har fått fra sine forfedre. Grunnleggende for denne kunnskapen er at man anerkjenner menneskenes totale avhengighet av naturen og har en stor respekt for omgivelsene man ferdes i. Videreføring av tradisjonsbruken og kunnskapen knyttet til dette er avgjørende for fremtiden og eksistensen av den samiske kulturen. Videreføring av urfolks bruk av sine tradisjonelle områder i tråd med urfolks

tradisjonelle forvaltningspraksiser, vil også være avgjørende i fremtiden for naturen på jorden. Dette viser også rapporten fra FNs vitenskapspanel.

Sametingsrådet registrerer at det er stor kunnskapsmangel hos miljømyndigheter om samisk tradisjonell naturbruk, kunnskap knyttet til dette og våre forståelser om god forvaltning. Det er et ubalansert møte mellom to verdener, der den ene parten har makt over å bestemme hva som teller som kunnskap og hvilke type verdier og forståelser som skal vektlegges.

Tanken om å verne områder i naturen kom i kjølvannet av den raske industrialiseringen av den vestlige verdenen, der europeere og amerikanere så at det ble mindre og mindre igjen av tilsynelatende uberørte områder av natur. Vesten så behov for å bevare områder for at folk skulle kunne søke rekreasjon i uberørte landskap eller ved majestetiske naturelementer. Samer opplever enda at denne tankegangen påvirker deres mulighet til å utøve sin kultur og næringer vernede områder.

Behov for oppfølging

Det er behov for at både storsamfunnet og statlige miljømyndigheter tilegner seg bedre forståelse om samisk tradisjonell naturbruk og tradisjonell kunnskap. Statlige myndigheter må legge større vekt på naturmangfoldlovens § 8 andre ledd i naturforvaltningen.

Samisk tradisjonell kunnskap må integreres i utdanning av naturforvaltere. Dette er et arbeid som Sametinget bør gjøre i lag med samiske kunnskapsbærere og organisasjoner som jobber med tradisjonell kunnskap, samt de som utdanner og forsker på samisk tradisjonell kunnskap.

Motorisert ferdsel i forbindelse med samisk bruk av verneområder

Vern, som et overordnet forvaltningsmål i de tradisjonelle samiske områder, kan både vanskeliggjøre, men også beskytte muligheter for samisk kulturutøvelse. Vern kan hindre ødeleggende naturinngrep, som vindkraftutbygging og gruvevirksomhet. Samtidig vil verneforskrifter legge begrensninger for samisk tradisjonsbruk og utvikling av samiske næringer. Det er derfor viktig at Sametinget har en politikk som erkjenner variasjonene i utfordringene over hele det samiske området, men også finner felles strategier som støtter opp om samenes rettigheter og muligheter for kulturutøvelse.

Verneforskrifter setter rammene for motorisert ferdsel innenfor verneområder. Disse restriksjonene går ut over det som er nedfelt i reindriftsloven om reindriftras rett til motorisert ferdsel. Forbud mot motorisert ferdsel begrenser også annen samisk utmarksutøvelse gjennom at frakt av for eksempel bær og fisk vanskeliggjøres.

I forbindelse med reindriftsutøvelse er ferdsel på vinter med snøskuter som oftest tillatt. For ferdsel på barmark må reinbeitedistriktene søke om dispensasjon fra verneforskriften. Dispensasjonssøknader er forankret i til enhver tid gjeldende distriktsplaner. Reinbeitedistriktene har over tid uttrykt sin frustrasjon over å måtte søke dispensasjon for å kunne gjøre jobben sin. Dette har blitt forsøkt å bøte på med flerårige dispensasjoner, uten at dette fremstår som en riktig løsning for alle. For samiske utmarksutøvere er verneområder en del av sitt hjem og arbeidsplass, der man ikke skal behøve å søke tillatelse til å ferdes.

Reindriftnæringen har som alle næringer tilpasset seg gjennom å ta i bruk hjelpemidler som har gjort oppgavene med gjeting og samling enklere og mer effektiv. Samtidig ser man at klimaendringer gjør at næringen hele tiden må tilpasse seg til nye forhold. Sesongvariasjonene mellom høst og

vinter, vinter og vår, og vår og sommer, er ikke som før. Ved en bråtining kan det bli umulig å ferdes over en veldig kort tid, mens på høsten kan barmarskssesongen vare langt ut i november eller desember. Å tilpasse driften til slike forhold krever at reindriftsutøvere kan bruke formålstjenlige kjøretøy til enhver tid. Et eksempel på dette er mulighet til å bruke helikopter eller drone som kan være effektive hjelpemiddel i reindriften. Flexibilitet i tillatelsene kan være avgjørende for få til hensiktsmessig drift.

Forbudet mot motorisert ferdsel i forbindelse med utmarksutøvelse i verneområder setter begrensninger for utvikling av samisk utmarksbruk. Mye av de fornybare naturressursene i myrer og skog blir ubrukt når mulighet for transport av fangsten ut av verneområdet blir borte. Man ser også at problematikken her ikke bare begrenses av lovverket, men også av miljøforvaltningens praksis. Ved konsultasjoner om Varangerhalvøya nasjonalpark var det eksempelvis enighet om at det skulle kunne brukes 2 dispensasjonstraseer i Nesseby for barmarskjøring til tradisjonelle høstingsområder inne i nasjonalparken. Når berørte samiske interesser opplever at miljøforvaltningen finner måter å bortdefinere dette på, og legge hindringer for bruken av disse traseene, er dette ødeleggende for tilliten både mellom miljøforvaltningen og de samiske tradisjonsbrukerne, og miljøforvaltningen og Sametinget.

Sametingsmelding om areal og miljø fra 2016 fastslår at Sametinget vil arbeide for at lovverket endres slik at det ikke stilles strengere krav til reindriftsutøvelse, utmarksbruk og tradisjonelle utmarksområder i verneområder enn det som reindriftsloven og motorferdselloven stiller ellers i tradisjonelle samiske områder.

Sametinget opplever at det er lite kunnskap og lite forståelse for samisk bruk hos sentrale myndigheter. Sametingsrådet tok opp miljøforvaltningens begrensninger for tradisjonell samisk utmarksbruk i møtet med statsråd Helgesen i desember 2016, samt orienterte politisk ledelse i Klima- og miljødepartementet om vedtak i plenumssak 038/19 *Utmarksbruk i Sápmi i vår tid* i november 2019. Sametingsrådet har initiert et samarbeid med samiske kommuner om en prøveordning for motorferdsel i utmark.

Behov for oppfølging

Samisk reindrift skal sikres mulighet for ferdsel også i vernede områder. Det er behov for mer systematisk arbeid for å kartlegge ulemper som følger av ferdselsrestriksjoner.

Sametingsrådet ser behov for større anerkjennelse av samisk utmarksbruk – *meachásteapmi* inne i verneområder. Sametingsrådet har signalisert en melding om vilkårene for samisk utmarksbruk. Utfordringene og mulighetene for ferdsel i forbindelse med samisk utmarksbruk i verneområder vil inngå også i dette.

Eksisterende samisk bruk fortrenses av nye brukergrupper

Siden den såkalte «fjellteksten» kom i statsbudsjettet for 2003, har en rådende tankegang i norsk vernepolitikk vært synliggjøring av potensialet for økt turistmessig bruk av fjellområdene både innenfor og utenfor vernede områder. I 2015 ble det lansert en ny merkevarestrategi for Norges nasjonalparker, som skal gjøre nasjonalparkene enda mer attraktive som friluftslivsområder og reisemål. Økt markedsføring av nasjonalparker og landskapsvernområder har ført med seg nye brukergrupper og økt menneskelig ferdsel i verneområdene. Gå- og skitur er kjente aktiviteter, mens terrengsykling og snøskiting er eksempler på aktivitetene som er blitt mer populære i de senere år.

Reindriftsutøvere opplever dette som en økt belastning på reinsdyrene. Et eksempel er toppturer i kalvingsperiode, der skikjørere, som ikke kjenner til eksisterende brukere av fjellet, kan kjøre rett inn i flokk av kalvende simler. Mindre dramatiske eksempler er toppturer om sommeren, når reinen også

søker luftingsområder i høyere fjellområder og blir skremt bort av gående mennesker. Eller turstier som krysser områder der reinen skal samles inn i gjerde for merking og slakting. Noen lokale verneområdestyrer har forsøkt å bøte på utfordringer med informasjon og veiledning. Utfordringene vil mest sannsynlig øke når slagordet for norske nasjonalparker er «Velkommen inn!».

I enkelte tilfeller har verneområdestyret forsøkt å ivareta reindriftnas behov for beitero i sårbare perioder ved å gi avslag på søknader om arrangementer, som de har ment vil være negative for reinsdyr og reindrifta. I en klagebehandling har Miljødirektoratet overkjørt styrets vurdering og gitt tillatelse med begrunnelsen om at reindrifta i seg selv ikke er en del av verneformålet, og heller ikke nevnt i naturmangfoldloven § 33. I tillegg mener Miljødirektoratet at hensynet til næringsinteresser ikke kan begrunne ferdselsreguleringer eller ferdselsforbud i verneområdet. Det er betenkelig at Miljødirektoratet velger å se bort fra tradisjonell kunnskap om rein og hvilket behov for ro den har i sårbare perioder, samt at reinsdyr i seg selv er et naturelement i verneområdet som det skal vises hensyn til.

Samiske reindriftsutøvere opplever i enkelte områder at deres mulighet til å sette opp bruksrelaterte bygninger, gjerder og gjeterhytter ikke tillates. Samtidig er det andre steder ønskelig med mer turismerelatert infrastruktur, turistforeningshytter, merka stier, innfallsporter og informasjonspunkter. Dette oppleves som uholdbart.

Nasjonalt fokus på verdiskapning knyttet til verneområder har ført til mye aktivitet i randsonene av verneområder. Nasjonalparker og landskapsvernområder har en tiltrekningskraft, som gjør at etablering av fritidsbebyggelse og annen aktivitet rett utenfor verneområdet blir attraktiv. Dette fører med seg ytterligere belastning på samisk reindrift, som operer på tvers av grenser for verneområder. Etter Sametingsrådets syn bør man ved utredning av konsekvensene av etablering av verneområder, se på de samlede effektene av vernetiltak og tiltak i randsonen av verneområdet. Næringsutvikling knyttet til vernede områder bør også kunne gagne samiske lokalsamfunn på deres egne premisser.

Samisk utmarksbruk er tradisjon og kunnskap om hvordan samer benytter seg av tilgjengelige ressurser for livsoppholdet. Bruken er endret over tid, men fortsatt utgjør den en viktig del av det materielle grunnlaget for kulturen. Verneforskriftene for nasjonalparker og landskapsvernområder har bestemmelser, som regulerer muligheter for samisk utmarksbruk. Plukking av bær og sopp er tillatt i verneområder, i noen forskrifter gjøres også unntak for uttak av emner til duodji, sanking av sennagress og uttak av ris for rypesnarer. I andre områder må det søkes om dispensasjon til disse aktivitetene. Videreføring av tradisjonell høsting av naturen til neste generasjoner er viktig for vitalitet i samisk kultur og språk. Etter Sametingsrådets syn skal dette også kunne fortsette i vernede områder uten at man må søke om dispensasjon til det, og uten at nye brukergruppers behov settes foran eksisterende brukeres rettigheter.

Sametingsmelding om areal og miljø fra 2016 slår fast at tilrettelegging for verdiskapning i verneområder skal skje på en måte som ivaretar eksisterende samiske næringer og brukergrupper. Samiske lokalsamfunn sine behov skal stilles foran besøkendes og nye brukergruppers behov for tilrettelegging ved bruk av verneområder. Sametingsrådet vektlegger samenes rett til kulturutøvelse og statens plikt til å legge til rette for dette. Det er etter Sametingsrådets syn svært uheldig at eksisterende samiske brukergrupper opplever seg fortrenget fra sine tradisjonelle ressursområder, som nå er forvandlet til verneområder med tilhørende markedsføring.

Behov for oppfølging

Det er behov for å problematisere merkevarestrategien og konsekvensene av denne. Sametingsrådet vil foreslå at det gjennomføres en evaluering av merkevarestrategien med vekt på ivaretagelse av eksisterende samiske brukere av områdene.

Det er også behov for å evaluere hvordan den statlige politikken, som har støttet opp om økt bruk av verneområder og økt verdiskapning knyttet til vernede områder, har gått ut over samisk bruk og naturens tilstand verneområder. Dette gjelder også i randsonene av verneområdene.

4. Arealvern som verktøy for bevaring av naturens mangfold i Sápmi

Gamle verneforskrifter ivaretar ikke samiske interesser

Den internasjonale naturvernunionen (IUCN), som er den viktigste internasjonale organisasjonen som setter standarder for vern, ble etablert rett etter den andre verdenskrig. For å forstå hvor dypt forankret i vestlige, koloniale tankesett hele verneinstituttet er, er det godt å huske at bare på 1960-tallet var det en rådende premisse i IUCN å fjerne de opprinnelige beboere vekk fra vernede områder, slik at de ikke skulle forstyrre naturen.

Det har vært etablert nasjonalparker og verneområder i det tradisjonelle samiske området i over 50 år. Følgelig bærer verneforskriftene preg av å ha blitt til i ulike tidsepoker i norsk vernetenking. Samepolitikken og status for de samiske interessene har også gått gjennom stor utvikling i samme periode. I forskriftene til de første nasjonalparkene ble samiske interesser nevnt kun i forhold til de restriksjonene som brukere skulle pålegges. Samiske hensyn var ikke nevnt i verneformålet. Fra og med vedtaket om utvidelse av Stabbursdalen nasjonalpark i 2002 har nasjonalparkene og landskapsvernområdene i tradisjonelle samiske områder fått formålsbestemmelser som spesifikt nevner ivaretagelse av naturgrunnet for samisk kultur. Allikevel er det fortsatt en del verneforskrifter som ikke anerkjenner eller tar hensyn til tradisjonell samisk bruk. Noen av disse, slik som Øvre Anarjohka, Reisa og Rago nasjonalpark og Trollheimen landskapsvernområdet, stammer fra en tid før Sametinget ble etablert og samiske rettigheter var anerkjent i grunnloven.

Sametingsrådet tok opp problematikken med Klima- og miljødepartementet, kort tid etter vedtak om Sametingsmelding om areal- og miljø, i desember 2017. Klima- og miljødepartementet lovte da at man kunne se på dette i forbindelse med oppfølging av Stortingsmelding om friluftsliv (Meld.St. 18 (2015-2016)) uten at dette ble videre fulgt opp av departementet. Klima- og miljødepartementet er nå i gang med å revidere malene for verneforskrifter for nasjonalparker. Sametinget har i den sammenheng bedt om innsyn til de fremtidige malene for å vurdere om endringene kan ha konsekvenser for naturgrunnet for samisk kultur og næringsutøvelse.

Reindriften i de sørligste områdene, særlig i Trøndelag og på Innlandet, driver i områder hvor fragmentert forvaltning er en utfordring på grunn av mange forskjellige grunneiere og områder med forskjellig bruk. De mangfoldige verneområdene som har oppstått over lengre tid har forskjellige forskrifter. Sametingsrådet ser behov for at det tilstrebes å få på plass så enhetlige verneforskrifter som mulig slik at driftsvilkårene for reindrifta i området ikke unødvendig forringes.

Behov for oppfølging

Sametingsrådet ser behov for at eldre verneforskrifter tas til revidering og at revisjonsarbeidet skjer gjennom konsultasjoner og tett medvirkning fra direkte berørte

samiske interesser og rettighetshavere. Formålet med revidering er å endre forskriftene slik at samisk kultur- og næringsutøvelse får bedre vilkår i verneområder.

Nye verneområder i Sápmi

Regjeringen jobber for tiden med en helhetlig gjennomgang av behovet for supplerende vern i Norge. Dette innebærer at nye områder foreslås vernet også i det tradisjonelle samiske området. Dette kan være både helt nye områder, utvidelse av områder eller at eksisterende verneområder får ny status. Det kan være vern som naturreservater, landskapsvernområder eller nasjonalparker. Sametinget skal konsulteres om alle forslagene til nytt vern i det tradisjonelle samiske området.

Det er foreslått at en del eksisterende landskapsvernområder får ny status som nasjonalpark. Sametingsrådet erfarer at det er ulike oppfatninger knyttet til betydning av vernestatus blant de samiske medlemmene i verneområdestyrene, samt direkte berørte samiske lokalsamfunn og rettighetshavere. For enkelte kan en endret status fra landskapsvernområde til nasjonalpark bety bedre beskyttelse for naturgrunnet for kultur- og næringsutøvelse. For andre kan status som nasjonalpark bety fare for mer forstyrrelse og press på arealer i form av økende besøkstall. Lokale forhold for samisk kultur- og næringsutøvelse er varierende. Sametingsrådet mener derfor at det grunnleggende ved slike endringer må være lokal samisk tilslutning og aksept for endringer.

Sametinget har i møte med Miljødirektoratet problematisert behovet for ytterligere vern av høyfjellsområder som nasjonalparker. Gjennomgang av norsk natur og verneområder fra 2010 viser at det største behovet for ytterligere vern er i rike løvskoger i sørlige deler av landet samt i kyst og fjordområdene vest og midt i landet. I tillegg har Sametinget også problematisert om vern som nasjonalpark er riktig virkemiddel for ivaretagelse av sårbar natur, samtidig som besøkstallene i norske nasjonalparker øker med etterfølgende utfordringer med slitasje og styring av besøkende.

For Sametinget har det vært en forutsetning at det er samisk lokalt oppslutning til vernet for at Sametinget skal kunne gi sin tilslutning til vernet. I tillegg har Sametinget lagt til grunn at samisk kultur- og næringsutøvelse skal kunne fortsette også i vernede områder og at samer skal kunne delta i forvaltning av vernede områder.

Behov for oppfølging

Sametinget skal aktivt følge opp forslag om nytt vern som fremmes i Sápmi. Sametinget skal problematisere om vern etter eksisterende norske vernekategorier er de riktige grep for å sikre ivaretagelse av naturmangfold i det tradisjonelle samiske området.

Lokalt samisk aksept for vernet, mulighet for videreføring av samisk kultur- og næringsutøvelse samt deltakelse i videre forvaltning av vernede områder, skal ligge til grunn dersom Sametinget skal gi sin tilslutning til fremtidig vern.

Nye verktøy for ivaretagelse av naturens mangfold i Sápmi?

Partsmøte for konvensjon om biologisk mangfold (CBD) tok i 2018 i bruk en definisjon av «*andre effektive områdebaserte vernemetoder*», som sikter til områder som primært er forvaltet med andre formål enn naturvern, men hvor forvaltningen resulterer i at naturmangfoldet bevares på en effektiv måte. Sametingsrådet mener at det er behov for å konkretisere denne nye kategorien i arealforvaltning for ivaretagelse av naturens mangfold i Sápmi.

Sametingsrådet etterlyser arealforvaltningsformer som aktivt anerkjenner og muliggjør samenes tradisjonelle bruks- og forvaltningsmåter samt kulturelle og økonomiske verdier knyttet til områdene, slik at bærekraftig tradisjonell samisk bruk kan fortsette. Arealforvaltningsformer som brukes internasjonalt, der menneskelig bruk og ivaretagelse av naturen går hånd i hånd, er blant annet den internasjonale naturvernunionens (IUCN) vernekategori VI *Resursforvaltningsområde* og IPCA- og ICCA-områder som er forvaltet og vernet av urfolk eller lokalsamfunn.

Behov for oppfølging

Sametingsrådet ser behov for at debatten om bruk og vern i Norge åpnes for nye retninger som bedre ivaretar samiske lokalsamfunn og samiske rettighetshaveres behov. Det er behov for å legge urfolks verdier, urfolks aktive naturbruk og rettigheter til grunn når man søker nye verktøy for ivaretagelse av naturens mangfold fremover. Urfolksbaserte verneordninger vil sikre de unike kvalitetene, områdenes egenart og kulturlandskapene for fremtiden.

Avtale om retningslinjer for verneplanarbeid i samiske områder

Avtale mellom miljøverndepartementet og Sametinget fra 2007 om hvordan verneplanprosessen skal foregå i samiske områder skal bidra til større grad av samisk medvirkning ved etablering av verneområder. Dette er en tilpasning av den generelle konsultasjonsavtalen mellom staten og Sametinget. Avtalen definerer blant annet regler om etablering av arbeidsutvalg der samisk representasjon skal inngå. Dette sikrer at direkte berørte samiske rettighetshavere og samiske interesser konsulteres direkte gjennom deltakelse i verneplanprosessen.

Behov for oppfølging

Regjeringen Solberg har fremmet et forslag om endringer i Sameloven til stortinget. Endringen innebærer blant annet lovfesting av konsultasjonsplikten. Sametingsrådet ser behovet for å gjennomgå og evaluere avtalen om retningslinjer for verneplanarbeid etter behandling av endringer i Sameloven.

5. Lokal forvaltningsordning av verneområdene

I tråd med Miljøverndepartementets budsjettproposisjon (Prop.1 S (2009-2010)) forvaltes en rekke nasjonalparker og større verneområder av et interkommunalt, politisk sammensatt, nasjonalpark- eller verneområdestyre, bestående av en representant fra hver av de berørte kommunene i tillegg til én fra hver berørt fylkeskommune. I områder med samiske interesser skal også Sametinget oppnevne medlemmer i styrene. Per i dag oppnevner Sametinget 42 styremedlemmer i alt 21 verneområde- og nasjonalparkstyrene. Medlemmer i styrene, som innstilles av Sametinget, følger valgperioden til Sametinget.

Styret skal sørge for en helhetlig og kontinuerlig forvaltning på tvers av administrative grenser og innenfor rammen av naturmangfoldloven og verneforskriften for det enkelte verneområdet. Styret skal derfor samarbeide med andre berørte parter, gjennom et bredt sammensatt faglig rådgivende utvalg bestående av bl.a. grunneiere, andre særlig berørte offentlige organer og samiske interesser, der det er relevant. Tilbakemeldingene fra nasjonalparkene og verneområdestyrene i samisk tradisjonelt område er at deltakelse i rådgivende utvalg er varierende. For eksempel mener flere reinbeitedistrikter at deltakelse føles mindre relevant. Rådgivende utvalg kan også fungere mot sin hensikt dersom annen fortløpende dialog med for eksempel reindriftn uteblir utenom fastsatte utvalgsmøter.

Det ble i 2020 gjennomført en evaluering av forvaltningsordningen. Utredningen konkluderer med at stort sett har lokal forvaltning ikke påvirket hvordan verneformålene ivaretas verken i positiv eller

negativ retning. Rapporten påpeker at økt profilering og fokus på verdiskapning kan ha skapt et økende press på verneverdiene. Lokal forvaltning har bidratt til større lokal forankring av vern, og kunnskapen lokalt om verneverdiene har økt. Det er allikevel stor variasjon mellom ulike verneområder.

Utfordringer ved samiske representanters rolle i styret

De samiske representantene i nasjonalpark- og verneområdestyrene er som oftest i mindretall i forhold til norske representanter. Unntak fra dette er Øvre-Anarjohka nasjonalpark. Tilbakemeldingene fra samiske styrerepresentanter i ulike deler av landet er varierende. I noen deler melder representantene om et godt samarbeidsklima, der man gjennom deltakelse i styret øker forståelsen for den samiske bruken av verneområdene. I andre tilfeller opplever styrerepresentanter at det reelle forhandlingsrommet for å ivareta samiske hensyn i nasjonalparkstyret er sterkt begrenset av verneforskrifter, som man i utgangspunktet ikke har aksept for.

Den lokale forvaltningsordningen skal også være nasjonal implementering av ILO konvensjonen nr. 169 artikkel 15 nr.1, som forplikter staten til å sikre samisk deltakelse ved bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene i samiske områder. Ved evaluering av forvaltningsmodellen har man ikke undersøkt i hvilken grad forvaltningsordningen oppfyller det folkerettslige kravet om samisk deltakelse om bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene. Dette er en mangel ved evalueringen fra samisk ståsted.

Sametinget er kjent med at det i enkeltsaker er blitt stilt spørsmål ved habiliteten til oppnevnte vernestyrerepresentanter med tilknytning til reindriften. Mange representanter som er utpekt av Sametinget til styrene har en tilknytning til reindriften, særlig i sør-samiske områder. Dette henger sammen med at samisk kultur i disse områdene i sterk grad er knyttet til reindrift. Sametinget mener denne tilknytningen generelt ikke kan gjøre disse representantene inhabile i saker som omhandler reindrift, i så fall vil ikke modellen med lokal forvaltning fungere etter hensikten.

Sametingsrådet har fått tilbakemeldinger om hets og trakassering i styresammenheng som er knyttet til styremedlemmenes etnisitet eller næringstilknytning. I tillegg har samiske styrerepresentanter opplevd at de har måtte tåle belastningen av upopulære beslutninger i lokalsamfunnet, selv om styret har vært enstemmig om vedtaket. Slikt hører ikke hjemme i et demokratisk og likeverdig samfunn og skal ikke aksepteres eller tolereres. Selv om meldingene om hets og trakassering hører til sjeldenheter, skal de tas på høyeste alvor. Sametingsrådet tok opp temaet med politisk ledelse i Klima- og miljødepartementet i november 2019. I tillegg ble temaet adressert i den digitale nasjonalparkkonferansen i 2021.

Behov for oppfølging

Sametingsrådet ønsker en nærmere vurdering om hvordan lokal forvaltning av vernede områder oppfyller kravet om samisk deltakelse om bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene.

Sametingsrådet ser behov for å sikre at miljøforvaltningens forståelse om habilitet i styrearbeid ivaretar samisk deltakelse i beslutningsprosessene i verneområdestyrene. Reindriftstilknytning fører ikke automatisk til inhabilitet i alle saker som angår reindriftsinteresser i styresammenheng.

Sametingsrådet ser behov for en kontinuerlig oppfølging av mulig hets og trakassering i styresammenheng.

Prøveordning med partssammensatte verneområdestyrer

Regjeringen Solberg I initierte i regjeringsplattformen fra 2013 en forsøksordning med grunneierstyrt forvaltning av verneområder. I 2017 ble det etablert partssammensatte styrer i Trollheimen landskapsvernområde, Raet Nasjonalpark og Jomfruland Nasjonalparker, samt i 2018 ble forsøket utvidet til Skarvan og Roltdalen Nasjonalpark. Forsøkene har vært i drift i den inneværende styreperioden og erfaringene er samlet i en følgeevaluering fra 2020.

Sametinget var uenig i at forsøkene skulle foregå i det tradisjonelle samiske området og konsulterte med Miljødirektoratet om sammensetningen av de utvidede styrene. I Trollheimen fikk reinbeitedistrikt foreslå et medlem i styret og i Skarvan og Roltdalen ble det enighet om at antall styrerepresentanter foreslått av Sametinget økte fra tre til fire.

Følgeevalueringen gir ikke entydige svar om prøveordningen har bidratt til mer forenkling eller effektivisering av forvaltningen eller større grad av lokal medvirkning. Følgeevalueringen konkluderer allikevel med at partssammensatt styreform har bidratt til at mer lokal og erfaringsbasert kunnskap tas i bruk i styrearbeidet. Tilbakemeldingene om partssammensatte styrer fra de samiske representanter er ikke entydige. På den ene siden har størrelsen på styrene økt betraktelig. Mange flere interessegrupper har kommet inn i styre enn hva det var fra før, særlig i Trollheimen. Samtidig opplever man at deltakelse fra grunneiere kan ha bidratt til bedre dialog i Skarvan og Roltdalen.

Sametinget har vært skeptisk til en endring i styreform som fremhever enkeltinteresser. Sametinget har ment at samiske stemmer vil kunne komme enda mer i mindretall i et utvidet styre. Verneområder kan være benyttet av flere reinbeitedistrikter samt fastboende med ulike næringsinteresser. Dersom ordningen blir utvidet til å gjelde hele landet er det lite sannsynlig at man vil få plass til alle ulike samiske interesser i de partssammensatte styrene.

Tilbakemeldingene fra Sametingsrådets møter i verneområdene har vært at reinbeitedistrikter gjerne ønsker direkte representasjon i styrene. Det samme gjelder andre beitenæringer som har livsgrunnlaget sitt knyttet til verneområdet. Dette viser at det er ulike syn på styreformens også innad i det samiske samfunnet.

Behov for oppfølging

Sametingsrådet mener at en politisk oppnevning av representanter i verneområdestyrene vil gagne de samiske interesser på sikt. Dersom regjeringen kommer med forslag om en utvidelse av ordningen med partssammensatte styrer over hele landet, er det behov for konsultasjoner med Sametinget.

Sametingets oppnevning av medlemmer

Sametingets innstilling av kandidater til nasjonalparkstyrene har frem til nå vært underlagt en politisk prosess. Det har vært en praksis at Sametingsrådet har bedt om innspill til kandidater fra de ulike politiske grupperingene på Sametinget. Sametingsrådet har da foreslått kandidater til Miljødirektoratet ut fra vurderinger av bl.a. politisk parti, kjønn, geografi og næringstilknytning. Miljødirektoratet har fulgt Sametingets innstilling med et unntak der varamedlem ble oppnevnt i stedet for fast av hensyn til kjønnsbalansen i styret.

Sametingsrådet opplever oppnevningens formen som problematisk av flere grunner. Sametingsrådet foreslår kandidater til Miljødirektoratet, som foretar den formelle oppnevningen. Sametinget har følgelig heller ingen direkte oppnevningensmyndighet ovenfor styrerepresentantene. Sametingsrådets praksis med oppnevninger har vært at både forslag fra posisjon og opposisjon har blitt tatt med videre til Miljødirektoratet. I offentlig debatt om beslutninger i styret må Sametingsrådet bære ansvaret for beslutninger tatt av styremedlemmer som ikke nødvendigvis representerer Sametingsrådets politiske syn.

Behov for oppfølging

Sametinget vedtar ett grunnlagsdokument i begynnelsen av hver Sametingsperiode som omfatter prinsipper som danner grunnlag for arbeidet i verneområdestyrene i samiske områder.

I Sametingsrådet vil åpne for at berørte reinbeitedistrikter, samiske bygdelag og beitelag skal kunne komme med forslag til aktuelle kandidater i styret, i tillegg til de forslag som fremmes fra de ulike grupperingene på Sametinget i begynnelsen av hver sametingsperiode.

6. Formidling om verneområder

I 2015 lanserte Miljødirektoratet en merkestrategi for Norges nasjonalparker og verneområder. Strategien skulle bidra til en sterk, samlende merkevare med mål om flere besøkende og større verdiskaping og samtidig sørge for en forsvarlig forvaltning av naturverdiene. Etablering av informasjonspunkter, utkikkspunkter og tilrettelegging for at personer med lite friluftslivserfaring kan gå kortere turer i områdene, var viktige elementer i strategien.

Tilbakemeldingene fra ulike verneområder er at antall besøkende har økt i de siste årene uten at man har dekkende tall på hvor stor økningen har vært. Økt menneskelig aktivitet går ofte utover samisk reindrift i verneområdene. Det er stort behov for tydelig informasjon om hvilke behov for beitero reinsdyr har og hvilke utfordringer menneskelig ferdsel kan skape for driftsoppgaver i reindriften slik som samling til reingjerde.

Sametingsmelding om areal og miljø (2016) fastslår at Sametinget vil arbeide for at informasjonsmateriell om verneområdene skal bidra til at besøkende får kunnskap og forståelse for den samiske bruken av verneområdene. I desember 2019 inviterte Sametinget natursentrene og verneområdeforvaltere i det tradisjonelle samiske området til utveksling av erfaringer med å bygge opp natursentra og samisk språk i forvaltning. Natur- og kultursentra har en mulighet til å bidra til mer synlighet for samiske språk og kultur i sin formidling. Møtet bekreftet behovet for å løfte kunnskapen og bevisstheten om hvilken rolle de som formidler om verneområder har for å skape forståelse for samisk tilstedeværelse i verneområder.

Miljødirektoratet har utarbeidet veiledning for verneområdestyrer for hvordan håndtere besøk gjennom besøksstrategier. I veiledningen presiseres det at formidling og markedsføring av verneområder der det er samiske interesser også bør ha en samisk dimensjon og utarbeides på det samiske språket som brukes i området. I 2020 lanserte Miljødirektoratet en nettportal norgesnasjonalparker.no. Her er informasjon om alle Norges nasjonalparker samlet under en portal. Informasjonen er også på det samiske språket, som er mest naturlig i området til de ulike nasjonalparkene.

Behov for oppfølging

Selv om man sentralt har fått på plass noen grep, som øker synlighet for samisk bruk av verneområder, gjenstår det mye arbeid lokalt for å sikre at samisk bruk og historie i verneområder kommer til syne. Sametingsrådet ser behovet for kontinuerlig dialog med Klima- og miljødepartementet og Miljødirektoratet for å øke forståelsen av viktigheten av å formidle også den samiske bruken og samiske landskap og historie i områder som nå er betegnet som nasjonalparker eller landskapsvernområder.

7. Samiske kulturminner i verneområder

Samiske kulturminner er spor etter samisk bosetting og tilstedeværelse. De formidler kunnskap om våre forfedres livsvilkår, ressursbruk, trosforestillinger og landskapsbruk. Verneområder i det

tradisjonelle samiske området er ofte etablert i samiske bosetting- og bruksområder. Samtidig kjennetegnes ofte områder som er aktuell for vern ved at det ikke har vært gjort systematiske kulturminneregistreringer. Statens tidligere prioriteringer knyttet til hvilke områder som ble systematisk registrert og hva slags kulturminner det ble fokusert på, medfører at det er store kunnskapshull knyttet til kulturminnedata fra samiske bosetting- og bruksområder.

I store arealer innenfor samiske bruks- og bosettingsområder er det ikke gjennomført kartlegging av samiske kulturminner. Det gjelder både innlandsområder og deler av kysten. I offentlige kulturminneregister vil slike områder derfor framstå som «tomme» for samiske kulturminner. Gjennom forskning samt kulturminneregistreringer som følge av større utbyggingssaker, er det dokumentert at potensialet for samiske kulturminner i disse områdene er svært stort. Kartlegging av samiske kulturminner i verneområder vil kunne gi bedre kunnskap og forståelse for dagens samiske bruk av områdene som foreslås vernet. Landskapet har ofte mange lag av kultur og historie ved seg. Denne kunnskapen kommer ikke nødvendigvis frem i naturvitenskapelige beskrivelser av området.

Verneområder kan strekke seg over svært store områder. Detaljert systematisk kartlegging av samiske kulturminner ved tradisjonell befaring i terrenget er derfor vanskelig og ressurskrevende. Det er allikevel i løpet av de siste 30 tiårene gjort en del kulturminneregistreringer i verneområder som har tilført ny og viktig kunnskap. Man har i dag tilgjengelig teknologi og metoder som bidrar til at befaringer kan målrettes bedre. Samtidig gjør fredningsgrensen fra 1917 for samiske kulturminner at levende tradisjonell kunnskap er direkte relevant for dokumentasjon og registrering av automatisk freda samiske kulturminner. Ved involvering av og kontakt med lokalkjente kan man også innhente mye verdifull informasjon. Ved å kombinere tilgjengelig teknologi og bruk av fagfolk med god kjennskap til samiske lokalsamfunn og samisk kulturhistorie, kan man dokumentere mye viktig kunnskap om kulturminner, kulturhistorie og historisk ressursutnyttelse i verneområder.

For at slike registreringer skal føre til økt kunnskap om samiske kulturminner, er det en forutsetning at registreringene planlegges i lag med fagfolk som har god kompetanse om samiske kulturminner. Sametingets kulturminneavdeling, for eksempel, er ofte i dialog med dagens samiske brukere av områdene og får innsikt og kunnskap om bruksområder der det er sannsynlig å finne spor av tidligere tiders bruk.

Verneområder er som oftest etablert med mål om å ivareta plante- og dyreliv, landskap eller økosystemer, men også vern av kulturminner og den kulturpåvirkning som preger landskapene kan være en del av verneformålet. Verneområder kan derfor også være en fordel for bevaring av samiske kulturminner. Etablering av verneområder fører allikevel ofte til at presset for utvikling, utbygging og inngripende tiltak øker i randsonen av verneområdet. Dette kan øke presset på bevaring av samiske kulturminner i verneområdenes randsoner.

Behov for oppfølging

Sametingsrådet ser behovet for at registrering av kulturminner prioriteres i verneområder, på lik linje med naturvitenskapelige registreringer. Vår brukshistorie har formet mye av det som nå anses som verneverdig i disse landskapene. Sametingsrådet mener også at staten som etablerer verneområdene må stå for kostnadene som registreringene innebærer.

8. Sametingets videre arbeid med verneområder i Sápmi

Sametingsrådet ønsker å følge opp arbeidet med vern av arealer i Sápmi gjennom en Sametingsmelding i 2022. I meldingen vil momentene som er trukket frem i denne redegjørelsen utredes nærmere. Sametingets fremtidige mål og strategier vil fremgå av meldingen.

Hovedmålsetting for Sametinget er at ivaretagelse av naturmangfold i de tradisjonelle samiske områdene danner et materielt grunnlag for videreføring og utvikling av samisk kultur, næringer og språk. Ivaretagelse av det materielle grunnlaget bygger på anerkjennelse av samenes rett til land og ressurser, tradisjonelle forvaltningsmodeller og tradisjonskunnskap.